

A Magyarország és Szerbia közti határ menti turisztikai projektek hatása a Vajdaság turisztikai fejlődésére

The impact of border tourism projects between Hungary and Serbia on the tourism development of Vojvodina

Szerző: Tózsér Anett¹

Jelen kutatás célja, hogy megvizsgálja azoknak a határ menti turisztikai projekteknek az eredményeit és hatásait, amelyek szerb–magyar viszonylatban valósultak meg a 2014 és 2020 közötti európai uniós támogatási időszakban. A vizsgálatokat részben szakirodalmi kutatással, részben pedig azoknak az interjúknak a segítségével végeztük el, amelyeket a térségre jellemző turisztikai termékekhez kapcsolódó jelentősebb projektek vezetőivel készítettünk. A vizsgálatok során azt tártuk fel, hogy a fenti projektek által kitűzött célok és eredmények hogyan és milyen mértékben segítik a Vajdaság turisztikai fejlődését. A kutatás megmutatta, hogy a projektek által érintett településeken kiugró fejlődés ugyan nem történt, azonban az uniós források nélkül ez a fejlődés kisebb mértékű lenne. Elmondható, hogy a turisztikai források mindenképpen fejlődési alternatívát jelentettek a kisebb méretű települések számára, és hogy a támogatott projektek jelentős hatást gyakoroltak egy-egy település mikroközösségének életére, a szorosabb együttműködések kialakítására.

The aim of the present research is to examine the results and impacts of the cross-border tourism projects that were implemented under the Serbian-Hungarian relationship within the period of the European Union support between 2014 and 2020. Our research was carried out partly with the help of literature research and partly with that of interviews with the managers of major projects related to the tourism products of the region. The research revealed how and to what extent the goals and results set by these projects help the tourism development of Vojvodina. The research showed that although there was no outstanding development in the settlements affected by the projects, without EU funds development would have been smaller. For smaller settlements, tourism resources were definitely an alternative for development, and the supported projects had a significant impact on the life of the micro-community of each settlement, on the establishment of closer cooperation.

Kulcsszavak: Délvidék, Vajdaság, Szerbia, határ menti, turisztikai projektek.

Key words: Southern region, Vojvodina, Serbia, border, tourism projects.

1. A kutatás célja és módszerei

A tanulmányban a 2014–2020 közötti európai uniós támogatási ciklus szerb–magyar határ menti turisztikai projektjeinek feldolgozására és a térségre gyakorolt hatásainak elemzésére kívántuk helyezni a fő hangsúlyt.

A téma szakirodalmi kutatása során elemeztük a határmentiség előnyeit a magyar turisztikai termékek és az egymást kiegészítő (komplementer) termékek kialakításában. A határmentiség előnyöket és lehetőségeket hordoz magában a magyar nemzet egésze és a magyar turizmus számára, mivel a magyar történelmi, kulturális és szakrális vonzerők határai nem esnek egybe hazánk jelenlegi határvonalával: nemzeti örökségértékeink átnyúlnak a határon túlra. Az egymást kiegészítő, határon átívelő vonzerők bemutatásából adódó desztinációs szinergia hatások következtében a vonzerőink iránti kereslet hatóköre

¹ turisztikai szakértő, kutató, Nemzetstratégiai Kutatóintézet, anett.tozser@nski.gov.hu

megnövekszik, amely gazdagíthatja Magyarország turisztikai imázsát. A határmentiség segít a Kárpát-medencei közös turisztikai tér létrehozásában is, mivel a konkurens desztinációk versengése helyett egymást kiegészítő turisztikai termék alakítható ki, ami kölcsönös előnyt jelent mind Magyarország, mind a külföldi magyarlakta területek számára. Ebben az esetben az együttműködő térségek egymás küldő területeivé is válhatnak.

Ezeket az előnyöket vizsgálándó, jelen kutatás célul tűzte ki a *Magyarország és Szerbia közti határ menti turisztikai projektek eredményeinek vizsgálatát és annak feltárását, hogy a projektek által megfogalmazott célok megvalósulása hogyan és milyen mértékben segítette a Vajdaság turisztikai fejlődését 2014–2020 között.*

A Magyarország és Szerbia közti határ menti turisztikai projektek 2014–2020 közötti európai uniós támogatási ciklusban realizált eredményeinek és hatásainak a vizsgálatához a forráselemzést vettük alapul. Ebben az Interreg IPA program és a Duna Nemzetközi Program 2014–2020 közötti időszakát rendszerező adatbázis volt segítségünkre, valamint mindazok a projektinformációk, amelyeket a Magyar Nemzeti Tanácstól, valamint a Külgazdasági és Külügyminisztérium Határ Menti Operatív Programok Főosztálya Szakmai Koordinációs Osztályától kaptunk.

A kutatás folyamán primer vizsgálatot is végeztünk, amely során *meghatározott szempontok alapján 10 projektgazdával készített szakmai interjú segítségével* elemeztük a projektek tevékenységeit és ezek hatását a Vajdaság turisztikai fejlődésére. A főbb következtetéseket e vizsgálatok alapján vontuk le.

2. A határ, mint turisztikai termék kialakítási és együttműködési lehetőség

A határmentiség, a határrégiók, a határon átnyúló együttműködések jelentős szerepét bizonyítja a *bővülő Európában*, hogy jelenleg az EU területének közel felét a határrégiók vagy az államhatárok által érintett térségek alkotják, a tagországok lakosságának pedig mintegy harmada él határrégiókban (BARANYI 2014). Európában a nyitott határok egy új, kitárult társadalmi-gazdasági tér kialakulását, ezáltal a térség versenyképességének és a határon átnyúló együttműködések közegének javulását segítik elő (HORVÁTH-LELKES 2010). A határmentiség előnyeire tartozik (TÓZSÉR 2020), hogy:

- A határ mindkét oldalán lévő vonzerők mindkét oldal számára hozzáadott értéket jelentenek: számos esetben ugyan egy-egy vonzerőt kettészél a határ, amit azonban mindkét oldalon külön-külön is fejlesztenek.

- Az ezeket a térségeket felkereső látogatók megtapasztalhatják az összetartozás és a határátlépés élményét. Például egy magyarországi táji vagy kulturális örökség a magyarországi oldalon is népszerűbbé válik, amennyiben úgy alakítják ki, hogy a látogató a határon átlépve megtekintheti a vonzerő határon átnyúló részeit is.
- Abban az esetben, ha ezeket a vonzerőket átjárhatóvá teszik, és segítik a hagyományos együttműködések fejlődését, mindkét oldal turisztikai fellendülést prognosztizálhat, egyben a két terület egymás küldő területévé is válhat.
- A vonzerők és a turisztikai hálózatok egységes fejlesztése jobban gazdagítja az utazási irodák, a szállásadók és a vendéglátóhelyek bevételeit mind Magyarországon, mind a külföldi magyarlakta területeken, mintha egymástól elszigetelten fejlesztenék azokat, továbbá a magyarországi és a külföldi vállalkozók számára is több jövedelmet termel.
- A határátlépés, a kétoldali struktúrák megtapasztalása turisztikai szempontból önmagában is többletérőnyt jelent annak ellenére is, hogy a magyarság számára elkeseredettséget okoz, hogy ott is határt kell átlépni, ahol száz éve még nem volt elválasztó vonal.
- A turisztikai vonzerők határon átvívelő összekapcsolódása növelheti a vonzerők egymást erősítő hatásából fakadó előnyöket, az átlagos tartózkodási időt, a turisztikai célú utazások számát és az ezzel járó pénzköltés mértékét is.
- A határ menti területek egységes fejlesztési mikrotérségként történő kezelése az együttműködést szükségessé és így napi gyakorlatná teszi a térség államai között, a partnerségi alapon működő határ menti sikeres projektek pedig erősítik az összetartozás tudatát.

Megvizsgálva azokat a térségeket, amelyek turisztikai célú fejlesztésekben vettek részt, látható, hogy az együttműködés a határ mindkét oldalán hozott eredményeket, és hatékonyabbá tette az erőforrások kihasználását. Ezeket a lehetséges együttműködések és a turizmus fejlesztését is támogatják a már megvalósult és a még megvalósításra váró határ menti projektek, amelyek egyben a fenti célokat elősegítő fejlesztéspolitikai eszközök.

A határ menti együttműködések között ma már több olyan jó példa is van, amelyek Magyarország vonzerejét, imázsát erősítik. A magyarországi erőforrások hasznosítását elősegítő, azokat még vonzóbbá tevő, leggyakrabban megvalósított határ menti turisztikai termék a tematikus út

(MICHALKÓ 2011). A tematikus hálózati együttműködések, valamint a turisztikai termékek piaci bevezetése szükségessé teszi és megköveteli a bilaterális marketing-együttműködések, illetve a multilaterális Kárpát-medencei marketing-együttműködést.

3. A Magyarország és Szerbia közti határ menti turisztikai projektek

A támogatási programokkal az Európai Unió célja Szerbiában az integrációs folyamat felgyorsítása annak érdekében, hogy az ország minél előbb az Unió teljes jogú tagjává váljon. 2008-tól folyamatosan nyíltak meg uniós támogatási források, amelyeket elsősorban az állami struktúrák, az önkormányzatok, az állami és önkormányzati alapítású intézmények és kisebb mértékben a civil szervezetek használtak fel (RICZ 2018).

Az Európai Unió által megnyitott támogatási programok közül először a határon átívelő programok voltak elérhetőek, amelyekre a 2000. évi szerbiai rendszerváltás után lehetett pályázni. Az Európai Unió a 2003-as programozási évben nyújtott először lehetőséget a Vajdaság számára, hogy a Phare CBC (*Cross Border Cooperation*) program keretében fejlesztési forrásokat hívjon le szomszédsági programok formájában. 2006-tól az Interreg programok segítségével további felzárkóztató támogatásokhoz jutottak a tartomány önkormányzatai, intézményei és civil szervezetei a Magyarországgal és Romániával közös pályázaton (RICZ 2012).

Ezt követte 2007–2013 között az Európai Unió IPA (*Instrument for Pre-accession Assistance*) alapja, amely ugyancsak a csatlakozási folyamatban részt vevő országok felzárkóztatását segíti elő. Szerbia szempontjából ennek az alapnak az egyik prioritása az intézményépítés mellett a határon átnyúló programok támogatása volt a 2007–2013 és a 2014–2020 közötti költségvetési periódusban (RICZ 2018).

A határ menti pályázatokkal összefüggésben szükséges kiemelni, hogy a határ menti szerep a Vajdaság községeinek hozzávetőleg 40%-ánál közvetlenül megjelenik, ezért ezeknek a pályázatoknak az alprioritásai a Vajdaság infrastruktúrájának fejlesztését, a vízgazdálkodási tevékenységeket, a kultúra, az oktatás és a turizmus fejlődését jelentős mértékben segítették és segítik elő. Az új turisztikai vonzerők tökebefektetéseket vonzhatnak a térségbe, új vállalkozások kialakítását támogathatják, új munkahelyeket hozhatnak létre, ami elősegíti a helyi lakosság életminőségének javulását (RICZ 2018).

Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy több esetben magyar-magyar kapcsolatról beszél-

hetünk, tehát a magyarországi és a szomszédos országokban élő magyarok közti együttműködésről, ami ugyancsak a határ menti programok indukálója lehet. A projektek sok esetben összefogást eredményeztek, amelyeket kihasználva további fejlesztési források hívhatók le, melyek segítik a szervezetek kitörését a periférikus helyzetből. Kialakult továbbá egy tapasztalattal rendelkező szakmai réteg, amely a későbbiekben is végre tudja hajtani a jelentkező projektfeladatokat. A projektek sikeres végrehajtása megmutatja továbbá, hogy melyek az életképes közösségek és a jó projektötletek, amelyeket később tovább lehet fejleszteni (RICZ 2012, 2016).

A 2014–2020 közötti európai uniós költségvetési ciklusban egy másik, Szerbiában is rendelkezésre álló forrás a Duna Transznacionális Együttműködési Program (*Danube Transnational Programme*). A Duna Nemzetközi Programja az Európai Területi Együttműködés (ETC)² finanszírozási eszköze, amely elősegíti a Duna menti régió gazdasági, társadalmi és területi kohézióját. E program keretében, Szerbiát is érintően, három projekt valósult meg az említett időszakban. Az egyik egy közös márka létrehozására irányul kulturális témaút kialakításával a Duna menti települések közti transznacionális kulturális kapcsolatok előmozdításáért. A másik projekt célja a Római Császárok Duna Útjának kialakítása, turisztikai termék formálása. A harmadik projekt az ökoturizmus fejlesztését célozza az EuroVelo kerékpárút-hálózat mentén a Duna menti régióban (DANUBE TRANSNATIONAL PROGRAMME 2014–2020).

Az IPA pályázatok esetében a pályázók 85% európai uniós támogatást kaptak, és 15% önrészt kellett teljesíteniük, amiből azonban a magyarországi partnereknél 10%-ot a magyar kormány állt támogatás formájában. Tehát a magyarországi pályázóknak valójában 5%-ot kellett önerőből biztosítani. Szerbiában nem volt állami társfinanszírozás, a pályázók az önrészt vagy saját eszközökből, vagy banki kölcsönökből biztosították (pl. a Vajdasági Turisztikai Hivatal). A Duna Nemzetközi Program pályázói szintén 85% támogatást kaphattak, amihez 15% önerőt kellett biztosítani.

Összegezve és rendszerezve a 2014–2020-as támogatási ciklusban eddig sikeresen megvalósított határ menti turisztikai együttműködés jó példáit (az Európai Unió IPA alapja és a Duna Nemzetközi Program) Magyarország és Szerbia között látható,

² Az ETC az Európai Unió kohéziós politikájának egyik célja, amely keretet biztosít az egyes tagállamok nemzeti, regionális és helyi szereplői közötti együttes fellépések végrehajtásához (Danube Transnational Programme).

hogy a turisztikai termékfejlesztés lehetőségeinek széles skálája állt a két ország rendelkezésére. A projektlista elemzéséből kiolvasható, hogy a határ menti turisztikai projektek nagy része egyaránt törekedett a kulturális és a természeti értékek hasznosítására. A projektek az értékek komplex hasznosítását valósították meg, ahol a fejlesztések nagyrészt kiterjedtebb térségi turisztikai hatást gyakoroltak a projektek megvalósítási területére.

A Vajdaságban a turisztikai vonzerőfejlesztés többnyire egyirányú volt, a település, a térség hagyományos értékeire épülő fejlesztéseket valósított meg. Általában nem valósultak meg olyan fejlesztések, amelyek nem kapcsolódtak közvetlenül a hely tradícióihoz, vagy attól merőben eltértek. Az elmúlt hét éves európai uniós támogatási ciklusban megvalósított határ menti turisztikai projektek 52%-a (17 db) kulturális területen, 21%-a (7 db) természeti és ökoturisztikai, 12%-a (4 db) a helyi termékek és a gasztronómia, 9%-a (3 db) egészségturisztikai és 6%-a (2 db) aktív turisztikai témakörben valósított meg fejlesztéseket a Magyarország és Szerbia közti határ menti támogatási program keretében (INTERREG IPA CBC, DANUBE TRANSNATIONAL PROGRAMME 2014–2020).

Néhány kivételtől eltekintve a projektek megvalósítása leginkább azokat a településeket érintette, ahol egyébként is rendelkezésre állnak a vendégfogadási feltételek, és ahol folytatnak turisztikai tevékenységet. Így a vizsgált határ menti projektek egy már meglévő turisztikai infrastruktúrára tudtak ráépülni. A projektekben leginkább érintett települések: Szabadka, Magyarkanizsa, Zenta, Zombor, Újvidék, Óbecse, Nagyikinda, Topolya, Törökbecse, Ürög, Karlóca, Kúla (INTERREG IPA CBC, DANUBE TRANSNATIONAL PROGRAMME 2014–2020).

4. A Magyarország és Szerbia közti határ menti turisztikai projektek megvalósítási tapasztalatai és hatásuk a Vajdaság turisztikai fejlődésére

Az Interreg IPA CBC határ menti projektek közül (32 projekt) 10 projektet választottunk ki, amelyeket részletesebben is elemeztünk. Különösen a *projektek által kiváltott és a térségre gyakorolt hatásokat* szerettük volna feltárni. A projektek kiválasztása aszerint történt, hogy a témák között lehetőleg minden turisztikai termékforma képviselve legyen (így a kulturális, a természeti, az öko-, a gasztronómiai, az aktív és az egészségturizmus), illetve a projektek több városra és térségre kiterjedő *komplex hatást* fejtsenek ki.

4.1. A PROJEKTEK CÉLJA ÉS A TERMÉKFEJLESZTÉSEK FÓKUSZA

A szakmai interjúk alapján a projektek megvalósítási tapasztalataival és a térségre gyakorolt hatásaival kapcsolatban a következőket emelhetjük ki.

A *projektek közvetlen célja* az volt, hogy a *partnerek megismerjék egymás munkáját* és a kölcsönös tudásátadás révén erősödjének a szakmai együttműködések a térségben. További cél volt, hogy az együttműködő szervezetek, szereplők lehetőséget kapjanak arra, hogy a határtérségben gazdagítsák a kultúrát és a természeti értékeket.

A projektek arra irányultak továbbá, hogy *feltárják a szerb–magyar közös természeti és kulturális örökséget*, a hagyományokat, illetve a közös folyóknak, a Dunának és mellékfolyójának, a Tiszának a vízgyűjtőjéhez tartozó területek természeti és társadalmi értékeit, hogy a határtérségben élők megismerjék egymás kultúráját, természeti értékeit és kellő információval rendelkezzenek arról, hogy mi zajlik a határ túloldalán.

A projektek a *kulturális és a természeti erőforrások kínálatának bővítését* is megcélozták, illetve felhívták a figyelmet arra, hogy ezek az értékek léteznek, és új fókuszról közelítve még vonzóbbá lehet őket tenni. A Vajdaságban vannak olyan témakörök (pl. szecesszió), amelyek turisztikai termék formájában már fel vannak dolgozva és elő vannak készítve a turizmus számára. Amit a jelenlegi projektek hozzá tudtak tenni a már meglévő termékekhez az az, hogy új szegmenseket fedeztek fel, és új értékekre hívták fel a figyelmet.

A résztvevők olyan *turisztikai fejlesztéseket* kívántak megvalósítani, amelyek a két ország népeit, kultúráját összekapcsoló településekre komplex turisztikai desztinációként építettek. A komplexitást a kulturális, a természeti, az egészségturisztikai vonzerők kapcsolódása és egymásra épülése jelentette. Több esetben olyan programokat valósítottak meg, amelyekkel lehetővé vált a két ország szakembereinek és látogatóinak találkozása, ismerkedése, kapcsolódása.

A projektek többsége esetében a *közvetett cél* a szülőföld megtartó erejének, illetve vonzerejének növelése volt az odalátogatók számára. Ennek ellenére a projektek kevés esetben határozták meg célként vagy eredményindikátorként a vendégszámok növekedését. Mindössze egy projekt (*A természeti és a kulturális turizmus integrált fejlesztése* című) határozta meg közvetlen célként azt, hogy növekedjen a határ menti térség kulturális örökségének, vonzerőinek látogatottsága, a vendégéjszakák száma és ezáltal növekedjenek a turisztikai bevételek.

A vizsgált projektek többségének eredményindikátorai elsősorban az *imázsépítést* szolgálták, és

annak bemutatására irányultak, hogy ez a régió mennyire gazdag mind természeti, mind kulturális értékekben. Ugyanakkor a kínált szolgáltatások körének bővülésétől a turisták tartózkodási idejének növekedését várták.

A programok a különböző turisztikai formák népszerűsítésével, az érintett települések turisztikai potenciáljának erősítésével és a gyakorlati eredményeikkel alapvetően hozzájárultak a turizmus térségintegráló hatásának erősítéséhez, a Dél-Alföld és a Vajdaság geostratégiai pozíciójának megszilárdításához, végső soron Szerbia teljes körű EU-intergrációjának előkészítéséhez.

A vizsgált projektek konkrét termékfejlesztési között a következőket emelhetjük ki. A *CultStream – A víz új kultúrája* című projekt megvalósítása során már meglévő, nagy hagyományokkal rendelkező kulturális rendezvények (Kanizsai Írótábor, Zentai Művésztelep, a zentai Énekelt Versek Fesztiválja, a zEtna Irodalmi Fesztiválja, Tiszavirág Fesztivál) egy közös tematika mentén (A víz új kultúrája) kerültek összekapcsolásra és kiegészítésre új, innovatív rendezvényekkel (Tolnai Laboratórium, Kanizsai Filmnap, szegedi Tiszavirág Fesztivál).

A *színes együttműködés* elnevezésű projekt keretében Mórahalom és Palics új magyar és szerb kulturális központokat létesített, miközben az Újvidék kiállításoknak, kulturális programoknak és kreatív workshopoknak adott helyet. A különböző népcsoportok tagjai ezeken a rendezvényeken keresztül betekintést nyerhettek egymás kulturális értékeibe, hagyományaiba, megismerhették egymás művészeit és művészi eredményeit. A projekt keretében ezen felül átfogó kulturális stratégiát dolgoztak ki a teljes magyar-szerb határtérség számára, illetve internetes információs és hírközpontot indítottak magyar és szerb nyelven. Ez a projekt azon kevesek közé tartozik, ahol a turisztikai termékfejlesztés keretében infrastruktúrafejlesztés is történt.

Az *Együtt a közös jövőért, közös kulturális örökségünkért* című program keretében a bajai Türr István Múzeum és a Szabadkai Városi Múzeum hét szakrális oltárképet restaurált közösen, így a már korábban restaurált képekkel együtt egy vándorkiállítást hoztak létre, amely nemcsak Szabadkán és Baján volt látható, hanem Budapesten is bemutaták. A térségben tanuló gyermekek számára múzeumpedagógiai foglalkozásokat valósítottak meg, illetve a szélesebb közönség számára restaurálási bemutatókat szerveztek. A Szabadkai Községi Műemlékvédelmi Intézettel közösen hat kulturális témautatót alakítottak ki 30 Szabadka és Baja környéki műemlékvédelmi épület bekapcsolásával.

A *természeti és kulturális turizmus integrált fejlesztése a Tisza mentén* című projektben turisztikai értéktárat hoztak létre Csongrád-Csanád megyé-

ben a Tisza által érintett 11 Tisza menti községre kiterjedően. 5 turisztikai termékforma meghatározásával és azok keretein belül (falusi turizmus, wellness és spa, aktív és ökoturizmus, kulturális turizmus, ipari örökség bemutatása) tematikus utakat és turisztikai termékcsomagokat alakítottak ki, amelyekről reklámfilmeket készítettek. A térség turisztikai fejlesztésére és a turisztikai termékek hasznosítására stratégiai fejlesztési dokumentumot dolgoztak ki, ezen kívül mobilapplikációkat, valamint egy többnyelvű internetes portált hoztak létre.

A *Dunai Borút turisztikai és kulturális márka létrehozása és pozicionálása a határ menti térségben* című projekt keretében Dunai borút kialakítására került sor a Hajós-Bajai, a Kunsági, a Szabadkai és a Szerémségi borvidéken közel 50 borászat bekapcsolásával, együttműködésének kiépítésével. A projekt különlegessége volt a szerb partnerek által fejlesztett *borhajó* a Duna magyarországi és szerbiai szakaszán. Szintén a projekt részét képezte a Bács-Kiskun megyei Bormustra, ami a térség legjobb borait kívánta bemutatni exkluzív körülmények között. A projekt célja volt még egy a borturizmust erősítő borrégiós közösségi márka építése, illetve minősítési-védjegyrendszer kialakítása.

A *Mestermunka turizmus: helyi értékek határon átnyúló nézőpontban* elnevezésű projekt célja az volt, hogy a résztvevő partnerek (szabadkai csipkekészítők, tavankuti szalmakép készítőik és halasi csipkevarrók) megismerjék egymás munkásságát és a kézműves termékeik készítésének technikáját. A három helyszínen (Szabadkán, Tavankúton és Kiskunhalason) rendezett kiállítás, szeminárium és workshop a közönség számára is biztosította a részvételi lehetőséget.

Az *Ökoturizmus és környezetvédelem – Egy hajóban evezünk* című projekt keretében Algyőn és Magyarkanizsán rendeztek egy-egy ifjúsági táborot, amelyek középpontjában a vízi turizmus és a környezet védelme állt. Ezen kívül, mint közösségi esemény, megrendezésre került két környezetvédelmi tematikájú konferencia, és létrehoztak egy honlapot, ami az Algyő és Magyarkanizsa közötti tiszai és egyéb túraútvonalakat, turisztikai eseményeket volt hivatott megjeleníteni.

Az *Egészségturizmus – jó turizmus. Gyógyászati és egészségturizmus közös fejlesztése a határmenti régióban* című projekt abból indult ki, hogy mind a Vajdaság, mind Bács-Kiskun megye jó egészségturisztikai adottságokkal rendelkezik, azonban ezek az adottságok még nincsenek megfelelően kihasználva. A projekt célul tűzte ki egy integrált marketingstratégia és cselekvési terv elkészítését az egészségügy és az orvosi turizmus számára a magyar-szerb határ menti régióra vonatkozóan, illet-

ve tudásátadó workshopok és egészségturisztikai konferencia szervezését, imázsfilmek, kiadványok és honlap elkészítését. A projekt hozzájárult ahhoz is, hogy Bács-Kiskun megye az egészségturizmust jelölje ki turisztikai zászlóshajójának.

A *vízi turizmus fejlesztése a Magyarországot és Szerbiát összekötő Tisza dél-alföldi és vajdasági szakaszán* című projekt megvalósítása során a projektgazda Szegedi Tudományegyetem és a projektben partnerséget vállaló Újvidéki Egyetem több kar bevonásával komplex vízitúra programokat dolgozott ki a Dél-Alföld és a Vajdaság víziturisztikai lehetőségeinek hatékonyabb kihasználása érdekében. Tekintettel arra, hogy mindkét egyetemen elérhető turisztikai, illetve sportszakos képzés, ahol az elméleti és a gyakorlati képzés, illetve a vízitúrázás, -táborozás is a curriculum fontos elemét képezi, az együttműködéstől a tudástranszfer kapcsolatok erősödését, illetve a térség természetes vízi útjai természeti és társadalmi értékeinek feltárását várták a résztvevők. A projekt keretében vízitúra mobilalkalmazást, turisztikai kiadványokat, vízi turisztikai honlapot és turisztikai stratégiát készítettek el.

A *Baja–Zombor határon átnyúló régió ökoturizmus desztinációjának fejlesztése tematikus zöldutak és turisztikai csomagokon keresztül* elnevezésű projektben részt vevő szakmai szervezetek azonosították a térség látnivalóit, és kidolgozták az azokat összekötő tematikus útvonalakat. Aktív turisztikai szolgáltató pontokat létesítettek (Baján egy multifunkcionális vízi turisztikai és kerékpáros pihenő pontot, Zomborban pedig két kerékpáros szerviz pontot és kajak központot). Egy olyan turisztikai applikációt készítettek el, ami a kerékpáros utakat, a tanösvényeket, a vízi turisztikai utakat és az ezekhez kapcsolódó szolgáltatásokat gyűjtötte össze. A projekt a fogatékkal élő emberek számára is tartalmazott szolgáltatás elemeket (pl. tandem kerékpározás, para sportesemények), valamint létesítmények akadálymentesítését és infrastruktúrafejlesztést (ezek közül legfontosabb a Baja Sugovica szabadstrand fejlesztése).

4.2. A PROJEKTEK HATÁSAI

A *projektek hatásait* különböző formákban mérték a projektgazdák:

- az online felületek (közösségi média oldal, illetve online hírportálok) eléréseiben (pl. *A színes együttműködés* című projekt esetében),
- a turisztikai szolgáltatók és a rendezvények szervezőinek visszajelzései alapján,
- a kiadványok utánnomása is mutatószám volt (például a Duna Borút turisztikai térképéből 10 000 példány utánnomására volt igény a részt vevő magyar és szerb borászatoktól),

- a hatások mérését szolgálta az is, amikor a szervezetek új tagokkal bővültek (Dunai Borrégió Borút Egyesület vagy a Vajdasági Turisztikai Hivatal esetében),
- vagy amikor együtt gondolkodtak a határon átnyúló térség fejlesztésének lehetőségein (például a Hajós–Bajai és a Kunsági borvidék fejlesztése, a vízi turizmus fejlesztése a Tisza dél-alföldi és vajdasági szakaszán, illetve az egészségturizmus fejlesztése Bács-Kiskun megyében és a Vajdaságban témák esetében),
- a projekt megvalósításának ideje alatt a szervezetek törekedtek az együttes tudás és tapasztalat kamatoztatására.

Összevetve az elmúlt hét éves EU-s támogatási ciklusban a projektek által érintett településeken realizált vendégforgalmat a határ menti projektek által megvalósított beruházások, fejlesztések eredményindikátoraival látható, hogy a projektek – bár nem közvetlenül kimutatható formában – hozzájárultak a települések turisztikai teljesítményének növekedéséhez. Elősegítették ugyanis az imázsepítést, ezáltal vonzóbbá tették a térséget a turisták számára.

A korábbi vendégforgalmi vizsgálatok is megerősítették, hogy a projektek által érintett települések többségében növekedtek a vendégszámok (átlagosan +40%), míg a vendégéjszaka számoknak még ennél is nagyobb növekedési üteme volt kimutatható. Bár a külföldi turisták átlagos tartózkodási ideje stagnált, a belföldi turisták átlagos tartózkodási ideje 1,5 napról 2,7 napra növekedett 2014 és 2018 között³.

4.3. A JÁRVÁNYHELYZET HATÁSA A PROJEKTEK MEGVALÓSULÁSÁRA ÉS A TÉRSÉG TURIZMUSÁRA

A *COVID-19 okozta pandémia* Szerbiában a turizmust, a közlekedést és a logisztikát érintette a leg súlyosabban. A járványhelyzet első periódusában (2020. március közepétől 2020. május 8-ig) az összes határátkelőhelyet (légi, szárazföldi vagy folyó) lezárták az utazók előtt. Ennek következtében a turisztikai ágazatot érintő kár 2,7 millió eurót tett ki március és április első fele között. A becslések alapján a COVID-19 járvány a kis- és középvállal-

³ STATISTICAL OFFICE OF THE REPUBLIC OF SERBIA: <https://www.stat.gov.rs/en-us/oblasti/ugostiteljstvo-i-turizam/>, Letöltve: 2020. július 20.; REPUBLIC OF SERBIA MINISTRY OF TRADE, TOURISM AND TELECOMMUNICATIONS: <https://mtt.gov.rs/turizam-i-turistica-inspekcija/>, Letöltve: 2019. november 6.; STATISTICAL YEARBOOK OF THE REPUBLIC OF SERBIA 2012: <http://publikacije.stat.gov.rs/G2012/pdfE/G20121207.pdf>, Letöltve: 2019. február 7.

kozások mintegy 85%-át érintette negatívan (2020. októberi adatok szerint), és a turizmusban keletkező veszteségek 2020-ra vonatkozóan legalább 1 milliárd eurót tesznek ki. Szerbia kormánya 160 000 belföldi üdülési utalványt adott ki annak érdekében, hogy ellensúlyozza a külföldi turisták elmaradásából származó veszteségeket, valamint a Beruházási és Fejlesztési Alapon keresztül hitel felvételi lehetőséget biztosított a turisztikai vállalkozások likviditása és forgótőkájük javítása érdekében. Emellett a munkaadók foglalkoztatást célzó támogatásokat, valamint adó- és járulékfizetési könnyítéseket vehettek igénybe (OECD 2020).

A turizmus a koronavírus járvány első hullámát követően május 4-től élénkült meg újra az országban, ekkortól nyithattak ki az éttermek és a kávézók, lehetőség szerint oly módon, hogy a vendégek a kerthelyiségekben foglaljanak helyet, biztonságos távolságot fenntartva egymástól. A helyközi közlekedés és a vasúti személyszállítás május 8-án indult újra, valamint a bevásárlóközpontok is ezen a napon nyithatták meg kapuikat. Május 18-án újraindult a kereskedelmi légi utasforgalom Szerbiában. A Nikola Tesla Nemzetközi Repülőtérrel először a WizzAir indított járatot, május 21-től pedig már az Air Serbia gépei is közlekedtek. Május 25-től Szerbia és Magyarország állampolgárai szabadon áthaladhattak a határon (PCR-vizsgálatok és a kötelező 14 napos karantén nélkül). Szerbia megállapodást kötött a határok szabad átlépéséről Bosznia és Hercegovinával és Bulgáriával is, valamint június végére Észak-Macedónia határát is meg lehetett nyitni⁴.

A kutatás idején még nem állt rendelkezésre statisztikai adatsor a járványhelyzet által befolyásolt vendégforgalom változásáról, ezért szakértői interjúk alapján vizsgáltuk a járványhelyzet turizmusra gyakorolt hatását. A külföldről érkező turisták száma lényegesen csökkent ebben az időszakban, ami a határátlépési feltételek szigorításának tudható be. Szakértői tapasztalat szerint a 2019-es év adott időszakához képest a 2020-as év első hat hónapjában Magyarországra önkormányzata például közel 60%-os, a turisztikai adót érintő, bevételkiesést realizált. A Bács-Kiskun megyei turisztikai szolgáltatók körében a járványhelyzet első periódusában végzett kérdőíves kutatásból az derült ki, hogy a szolgáltatók 60%-ánál 25%-75% bevételkiesés jelentkezett.

A járványhelyzet a *projektmegvalósítások nagy részét is befolyásolta*, és a projektek által célként kitűzött fenntarthatóságot, illetve a multiplikatorkhatást is kedvezőtlenül érintette. A határ menti

pályázatoknál ugyanis az volt a brüsszeli hatóság elvárása, hogy a találkozók személyes találkozó-sokra épüljenek, és ne online valósítsák meg azokat. Azonban rendezvényeket nem lehetett tartani, és a két ország közti mozgást is korlátozták a biztonsági okokból meghozott állami határozatok. Magyarországon rendkívüli jogrend lépett életbe és Szerbiában is veszélyhelyzetet hirdettek. A folyamatban lévő projektek esetében a 2020 márciusától júliusig tartó szigorítás és a tiltó rendelkezések nem tették lehetővé, hogy a projektekben meghatározott módon teljesüljenek a kötelező indikátorok.

Ennek következtében annak a szervezetnek például (a *CultStream – A víz új kultúrája* című projekt gazdája), amelyik egymásra épülő projekteket valósított meg, az újonnan elnyert projektek tervezett kezdését el kellett halasztania és bizonytalan volt, hogy a vállalásokat milyen mértékben tudják megvalósítani.

A járványhelyzet *A természeti és kulturális turizmus integrált fejlesztése a Tisza mentén* című projekt megvalósításában is gondot okozott. A Vajdasági Turisztikai Hivatal március 18-ára tervezte a turisztikai útvonalak bejárását és a programok összehangolását, azonban Szerbiában március 16-án rendkívüli állapotot hirdettek, ezért erre a bejárásra nem kerülhetett sor a tervezett időpontban. Az eseményt júliusra kellett halasztani és éppen egy nappal azelőtt fejezték be, hogy a magyar határt is lezárták volna. A projektgazda elmondása szerint jobb lett volna az eredeti tervek szerint megvalósítani a projektet, azonban ebben az akadályozott helyzetben, csökkentett kapacitásokkal ez nem volt lehetséges.

Egy másik projektben (*Baja–Zombor határon átnyúló régió ökoturizmus desztinációjának fejlesztése zöldutak és turisztikai csomagokon keresztül*) a Bajai TDM (Turisztikai Desztináció Menedzsment) szervezet által a két város között tervezett kerékpáros versenyt nem lehetett megtartani a belépési korlátozások miatt, így az csak a magyar szakaszon, magyar résztvevőkkel került megrendezésre. A projekt megvalósítási szakaszát (az építkezésekhez szükséges időintervallumot) a járványhelyzet következtében több mint egy hónappal meghosszabbították.

A járványhelyzet *A színes együttműködés* című projekt utolsó hónapjait meglehetősen negatívan érintette. Az utolsó hónapokban, amikor még sok kulturális rendezvény volt betervezve, bekövetkezett a határzár és sem a közönség, sem a művészek nem kelhettek át. A projektpartnereknek számos előre betervezett és már leszervezett kulturális rendezvényt kellett visszamondaniuk. Volt olyan rendezvény, amit többszöri nekifutás után is le kellett mondani. Ezért projekthosszabbítást kértek 2021.

⁴ Korlátozások és azok tervezett feloldási üteme. Szerbia, 2020. május 26. <https://hepa.hu/uploads/ee6f29eea2df980b16417b2c0bc2688b.pdf>, Letöltve: 2020. szeptember 11.

december 31-ig és bíznak benne, hogy lehetőségük lesz lebonyolítani az elmaradt rendezvényeket is.

Más projektek (például a *Dunai Borút, a Health-Tour, Együtt a közös jövőért, közös kulturális örökségünkért*) tervezését és elképzeléseit is felülírta a járványhelyzet és az azzal járó megváltozott élethelyzet. A Dunai borút esetében például a projekt folytatása volt a tét. Áthidaló megoldásként online marketing kampánnyal helyettesítették a rendezvényeken való megjelenéseket és a nyomtatott kiadványok népszerűsítését. Az online marketing két influenszer bevonásával történt, akiknek az volt a feladata, hogy online térben érjék el a célközönséget, akik körében elektronikusan is letölthető volt a kiadvány (A Dunai Borút *Borba zárt napfény* című kiadványa). A projekt zárórendezvényét is online térben valósították meg. A *Health-Tour* projekt keretében megrendezett egészségturisztikai konferencián sem tudtak személyesen részt venni határon túli partnerek, de online, szinkrontolmács általi közvetítéssel be tudtak kapcsolódni. A bajai Türr István Múzeum a karantén alatt online igyekezett programokat biztosítani, illetve információkkal szolgálni az érdeklődők számára.

Összességében, a járványhelyzet befolyásolta a projektek megvalósulását, ezért a résztvevőknek kreatívabbnak kellett lenniük, és a korábbiaktól eltérő módszerrel kellett elérnünk a célközönséget. Ehhez azonban minden adott volt, a különböző marketingkommunikációs anyagoktól az online platformokig.

5. Összefoglalás

A vizsgált európai uniós programok alapvető célja a határon átvélő hatás erősítése és a periférikus térségek lemaradásának csökkentése volt. Ennek következtében a határ közvetlen közelében lévő térségek magasabb arányban tudták lehívni a támogatási forrásokat, következésképpen azok hatásai is jelentősebbek voltak az adott területre (ami kimutatható a projektek eredmény- és outputindikátoraiiban). A 2014–2020 közötti európai uniós támogatási ciklusban több határ menti település (pl. Szabadka, Magyarkanizsa, Topolya, Palics, Zombor, Nagyikinda, Zenta, Óbecse, Törökbecse) vett részt a projektek megvalósításában, jelentős mértékben hívva le a forrásokat.

Ha e települések vendégszámaikat összevetjük a projekt előtti állapotokkal, akkor megállapítható, hogy kiugró fejlődés ugyan nem történt, azonban az uniós források nélkül a fejlődés kisebb mértékű lenne. A kisebb méretű települések számára tehát a turisztikai források mindenképpen fejlődési alternatívát jelentettek, és a támogatott projektek jelentős hatást gyakoroltak egy-egy község,

város mikroközösségének életére, valamint alkalmat teremtettek a későbbi együttműködések kialakítására.

A járványhelyzet a 2014–2020 közötti európai uniós programozási időszak magyar–szerb határ menti turisztikai projektmegvalósításainak nagy részét befolyásolta, és a projektek által célként kitűzött fenntarthatóságot, valamint a multiplikátorhatást is kedvezőtlenül érintette. Voltak olyan határon átnyúló turisztikai projektek, amelyek tervezését és elképzeléseit a járványhelyzet és az azzal járó megváltozott élethelyzet alaposan felülírta. Az is előfordult, hogy az érintett turisztikai projektek tervezett kezdését el kellett elhalasztani, hogy a projektgazdák a vállalásaikat teljes mértékben meg tudják valósítani. Ennélfogva a projektben résztvevőknek kreatívabbnak kellett lenniük, és más módszerrel kell(ett) elérniük a célközönséget.

Felhasznált irodalom

- BARANYI B. (2014): Adalékok a határ mentiség újraértelmezéséhez Magyarországon. *Deturope*. 6(2). pp. 26–45.
- HORVÁTH GY. – LELKES G. (2010): Területi kohézió a Kárpát-medencében: trendek és teendők. In: Bitskey B. (szerk.): *Határon túli magyarság a 21. században*. Köztársasági Elnöki Hivatal. pp. 233–262
- RICZ A. (2012): A határon átvélő programok hatásai Vajdaság területi fejlődésére – az ezeken alapuló területi fejlődések továbbfejlesztésének lehetőségei. In: G. Fekete É. (szerk.): *Észak-Magyarországi Stratégiai Füzetek*. 9(1). Miskolc. pp. 90–103.
- RICZ A. (2016): A határon átvélő európai uniós finanszírozású programok hatásai és területi dimenziói Vajdaságban. In: Gábrity Molnár I. (szerk.): *Kutatások sodrásában*. Magyarságkutató Tudományos Társaság, Szabadka. pp. 167–180.
- RICZ A. (2018): A határon átvélő programok hatásai a Vajdaság területi fejlődésére. *Tér és Társadalom*. 32(1). pp. 161–179.
- TŐZSÉR A. (2020): A magyar turizmus Kárpát-medencei szintű kiterjesztésének indokoltsága és lehetőségei. In: Berghauer S. et al. (szerk.): *Társadalomföldrajzi folyamatok Kelet-Közép-Európában: problémák, tendenciák, irányzatok*. RIK-U Kft. Ungvár. pp. 373–381.

Internetes források

- DANUBE TRANSNATIONAL PROGRAMME 2014–2020: <https://keep.eu/programmes/63/>, Letöltve: 2020. július 21.

INTERREG IPA CBC: <http://www.interreg-ipa-husrb.com/en/projects>, Letöltve: 2020. július 21.

MICHALKÓ G. (szerk.) (2011): *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0051_

[Turisztikai_termektervezes_es_fejlesztes/index.html](#), Letöltve: 2020. július 20.

OECD (2020): *Tackling Coronavirus (COVID-19). Contributing to a global effort. The COVID-19 Crisis in Serbia*. <https://www.oecd.org/south-east-europe/COVID-19-Crisis-in-Serbia.pdf>, Letöltve: 2020. október 5.
